

פרשת עקב תש"ע הודאות בברכת המזון

הודאה על היחס והשוויות

בפרשת "עקב" אנו לומדים על החיוב לברך את הקב"ה על המזון (דברים ח, י) "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוך על הארץ הטבה אשר נתן לך". נלמד מעט בטעם המצוה. מבאר החינוך (תל):

לברך את השם יתברך אחר שיאכל האדם וישבע, מלחם, או משבעת המינין הנזכרים בכתוב (דברים ח, ח), כשהוא זן מהן, ולחם סתם נקרא פת העשוי מחטה ושעורה, ובכלל החטה הכוסמת, ובכלל השעורה שבולת שועל ושיפון. ועל כלל שבעת המינין הזנין נאמר (דברים ח, י), "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוך על הארץ הטובה אשר נתן לך". וזאת השביעה אין לה שיעור שוה בכל אדם, אבל כל אדם יודע שביעתו, וידענו שיעור שביעת הצדיק שהוא באוכלו לשובע נפשו, ארצה לומר כדי מחיתו לבד.

בגמרא מביאה (ברכות דף מח:), "תנו רבנן: מניין לברכת המזון מן התורה? שנאמר "ואכלת ושבעת וברכת" זו ברכת הזן, "את ה' אלוך" זו ברכת הזמון, "על הארץ" זו ברכת הארץ, "הטובה", זו בונה ירושלים, וכן הוא אומר (דברים ג, כה) "ההר הטוב הזה והלבנון". "אשר נתן לך", זו הטוב והמטיב. אין לי אלא לאחריו, לפניו מנין? אמרת קל וחומר, כשהוא שבע מברך, כשהוא רעב לא כל שכן? ! מבואר בגמרא שיש על המזון שני ברכות מדאורייתא. ברכה ראשונה וברכה אחרונה, ויש להבין, מדוע על כל כזית מברכים ברכת "המוציא" מדאורייתא, ומאיך ברכת המזון מברכים רק באכל כדי שביעה?

בהנאה מהמזון ישנם שני חלקים. הגמרא בשבת (דף י:) אומרת "ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: הנותן מתנה לחבירו, צריך להודיעו". מדוע צריך להודיע לחבר על קבלת המתנה, וכי לא מספיק שהוא נהנה ממנה? הרי שבכל מתנה ישנם שני חלקים. שוויות המתנה, והיחס שבנתינתה מנותן המתנה. כאשר המתנה אבדה בדרך, המקבל לא נהנה משוויות המתנה, אך הוא נהנה מהיחס שבה, מכך שהנותן חשב עליו. כך הוא בברכות על המזון. הקב"ה זן ומפרנס אותנו בכל שעה, כאשר אנו רואים את האוכל, אנו נהנים מרצונו יתברך להיטיב לנו, לכך מודים ומברכים "המוציא לחם מן הארץ" אף על כזית. אך בסיום האוכל, כשאנו שבעים, אנו מודים על שוויות המתנה. על ששבענו. לכך ברכת המזון מברכים רק כשאוכלים כדי שביעה.

בכך מבוארים דברי הגמרא בברכות (דף כ:), "דרש רב עזריא, זמנין אמר לה משמיה דרבי אמי וזמנין אמר לה משמיה דרבי אסי: אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבונו של עולם, כתוב בתורתך (דברים י, יז) "אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד", והלא אתה נושא פנים לישראל, דכתיב (במדבר ו, כ) "ישא ה' פניו אליך"? אמר להם: וכי לא ישא פנים לישראל? שכתבתי להם בתורה (דברים ח, י) "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוך, והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה". חיוב ההודאה לקב"ה מדאורייתא הוא על שוויות המתנה, עם ישראל החמיר על עצמו ומודה לקב"ה גם על רצונו יתברך להיטיב לנו, שזה אף בכזית.

הודאה למקור הברכה

בזה נבוא לבאר את לשון הברכה. אנו מברכים "ברוך אתה". ביאור המילה "ברוך" הוא מקור הברכה. בברכה אנו קובעים בנפשנו שהקב"ה הוא מקור הברכה, הוא מקור המאכל שאנו מכניסים לפינו, אף שנדמה שאנו השקינו וטיפחנו את העץ, אנו מודים

שהכול הוא מכוחו יתברך. בזה אנו מחזקים את אמונתנו. ואנו אף מוסיפים ומבקשים שהקב"ה יוסיף להמשיך עלינו שפע טובה וברכה, שלא יחסר לנו דבר. הוא בראנו עם כל חסרונותינו, והוא דואג לבל יחסר לנו דבר.

בביאור הדברים יש להקדים בסדרה של הפרשה (דברים ח, א-יח):

"כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות למען תחיון ורביתם ובאתם וירשתם את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם. וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלוקיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך התשמר מצותו מצותיו אם לא. ויענך וירעבך ויאכלך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבתיך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם. שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה. וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוקיך מיסרך. ושמרת את מצות ה' אלוקיך ללכת בדרכיו וליראה אתו. כי ה' אלוקיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר. ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש. ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם לא תחסר כל בה ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב נחשת. **ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוקיך על הארץ הטבה אשר נתן לך.** השמר לך פן תשכח את ה' אלוקיך לבלתי שמר מצותיו ומשפטיו וחקתיו אשר אנכי מצוך היום. פן תאכל ושבעת ובתים טבים תבנה וישבת. ובקרך וצאנך ירבין וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה. ורם לבבך ושכחת את ה' אלוקיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים. המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים המוציא לך מים מצור החלמיש. המאכלך מן המדבר אשר לא ידעון אבתיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחוריתך. ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה. וזכרת את ה' אלוקיך כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבתיך כיום הזה".

הפרשה מתחילה בזכירת יציאת מצרים והניסים המופלאים שעשה הקב"ה לעם ישראל במדבר. באמצעה החיוב לברך את האוכל, ובסיומה אזהרה לזכור שהכול מאיתו יתברך. מבאר רבינו בחיי (דברים ח, י):

"וברכת את ה' אלוקיך". על דרך הפשט: כשתזכור ימי הרעה שעברו עליך בגלות מצרים והיותכם שם בשעבוד גדול, ותזכור גם כן ענוי המדבר עתה, בכואך בארץ ותאכל ותשבע מפריה ומטובה תברך על זה לשמו של הקב"ה. ועל דעת רז"ל (ברכות דף כא.) "וברכת את ה' אלוקיך", הוא מצות עשה לברך ברכת המזון, והוא כמו "ועשית מעקה לגגך" (דברים כב, ח), "ועשית פסח לה' אלוקיך" (דברים טז, א), ובאור "על הארץ" ועל הארץ.

ויש לך להתעורר כאן כי יש בפסוק זה פתח להבין סוד הברכות ולא תמצא בכל התורה בשום מקום שצוה הקב"ה לשמו כי אם במקום הזה, ומזה אמר דוד עליו השלום (תהלים קמה, א) "ואברכה שמך", ואמר (תהלים ק, ד) "הודו לו ברכו שמו", ורבים כן. ועל דרך הפשט, ואמר תחלה כי הברכות אינן צורך גבוה אלא צורך הדיוט, כי כיון שהוא יתברך מקור הברכה וכל הברכות הן משתלשלות ממנו כל הנמצאים המברכים אותו אין כל ברכותיהם כדאי לו, כי הוא הנמצא הקדמון שהמציא הנמצאים כלם ומציאותם אינה אלא מציאותו, ומציאותו תספיק בעצמו לא יצטרך לזולתו כלל, ואם כן אם יברכוהו כל היום וכל הלילה מה יתרבה בכך, או מה יתנו לו או מה מידם יקח, אין התועלת והרבויה כי אם אלינו, כי כל המברך על מה שנהנה הוא מעיד על ההשגחה שהוא יתעלה הממציא מזון לשפלים כדי שיחיו, ובזכותם התבואה והפירות מתברכין ומתרבין, והנהנה ואינו מברך גוזל ממנו ההשגחה ומוסר הנהגת השפלים לכוכבים ומזלות, וזהו שאמר (ברכות דף לה:): כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גזל להקב"ה ולכנסת ישראל, שנאמר (משלי כח, כד) "גוזל אביו ואמו", כלומר גוזל להקב"ה ההשגחה ולכנסת ישראל הפירות, שבעון זה הפירות מתמעטין לישראל בסבתו, שהרי כל העולם כולו נדון אחר רובו, וכל יחיד ויחיד נדון אחר רובו, לכך יש לו להראות את עצמו כאילו כל העולם כולו תלוי עליו.

רבינו בחיי מדייק בדברי הגמרא בברכות (דף לה:): ברכת המזון אין מטרתה הודאה לקב"ה. הקב"ה אינו צריך את הודאתנו. מטרתה היא לחזק בתוכנו את האמונה בקב"ה שממלא את כל מחסורנו. מי שאינו מודה הרי הוא כאומר שכל השפע בעולם

מקורו מהכוכבים ומזלות, לכך צריך להודות על המזון, להודות שהקב"ה נתן לנו את המזון, ובזה נזכה להרבות את מזונם של ישראל.

הברכה מקנה לאוכל את המאכל

נעמיק בדברי הגמרא בברכות (דף לה.):

תנו רבנן, אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה, מעל (כנהנה מן ההקדש - רש"י). מאי תקנתיה, ילך אצל חכם. (שואלת הגמרא) ילך אצל חכם, מאי עביד ליה, הא עביד ליה איסורא (מה יעשה לו החכם, הרי כבר עבר על האיסור? מבאר הגמרא) אלא אמר רבא, ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות, כדי שלא יבא לידי מעילה (מבואר בגמרא שאין אפשרות לתקן אי אמירת ברכה. זו מעילה!). אמר רב יהודה אמר שמואל: כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים, שנאמר (תהילים כד, א) "לה' הארץ ומלואה". רבי לוי רמי, כתיב "לה' הארץ ומלואה", וכתיב (תהילים קטו, טז) "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם"? לא קשיא, כאן, קודם ברכה, כאן, לאחר ברכה (הרי היא לבני אדם - רש"י).

אמר רבי חנינא בר פפא, כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה (את ברכתו - רש"י) וכנסת ישראל (שכשחטאו הפירות לוקין - רש"י), שנאמר (משלי כח, כד) "גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית" (ולפי שהוא מיקל, רואים האחרים ולמדין ממנו לעשות כן, ליהנות מן העולם בלא ברכה, ולכן נקרא זה המיקל חבר לאיש משחית - רש"י), ואין אביו אלא הקב"ה, שנאמר (דברים לב, ו) "הלא הוא אביך קנך", ואין אמו אלא כנסת ישראל, שנאמר (משלי א, ח) "שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך". מאי "חבר הוא לאיש משחית"? אמר רבי חנינא בר פפא: חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים (שחטא והחטיא את ישראל, כך הוא חוטא ומחטיא - רש"י).

בגמרא מבואר, אין תקנה לאוכל בלא ברכה. המועל בהקדש יכול להביא קרבן, האוכל בלא ברכה אין לו תקנה! הוא מועל בקדשים, גזל לקב"ה את ברכתו. גוזל לכנסת ישראל את הברכה במאכל. ואף חוטא ומחטיא את הרבים. והדבר צריך ביאור, מדוע אכילה בלא ברכה כה חמורה?

סוד הדברים טמונים בדברי המהרש"א בחידושי אגדות. המהרש"א חולק על רש"י, מי שאינו מברך אינו גוזל מהקב"ה את הברכה, "אלא גוזל ממש להקב"ה אותו דבר שאוכל ונהנה ממנו, דקודם הברכה שלו הוא. ולגבי כנסת ישראל צריך לפרש כן שגוזל ברכתן שהפירות לוקים... וכמו כן באינו מברך על דבר הנהנה, הוא מפריד ומשחית שפע הקדושה והברכה לכנסת ישראל מאביהם שבשמים שעל כן יש בברכת הלחם עשרה תיבות נגד עשרה קדושות". מי שאוכל בלא ברכה גוזל מהקב"ה את האוכל בעצמו. ויש להבין, אדם נורמטיבי אינו גוזל את האוכל, הוא עמל עליו, משלם עליו במיטב כספו, מדוע האוכל נחשב של הקב"ה, והאוכל בלא ברכה כגוזל ממנו? וביותר, מעילה היא בדבר שנלקח מהקב"ה, אומר הפסוק (בראשית טז, ה) "ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך אנכי נתתי שפחתי בחיקך ותרא כי הרתה ואקל בעיניי ישפט ה' ביני וביניך", שרי באה בתביעה אל אברהם "חמסי עליך", היא טוענת, לקחת משלי. לקיחה משל האדם נקרא חמס, מדוע אכילה בלא ברכה ממה שאנו קונים נקרא מעילה? המבואר שכל זכותו הקניינית של האדם בעולם הזה הוא זכות השתמשות בחפץ. אין לאדם זכות לכלות את החפץ. לבני האדם יש גדרים וקניינים כדי לקנות ולמכור בין אדם לחבירו, אך כלפי שמיא, הכול נשאר ברשותו. כדי להתיר לאדם לאכול ולכלות את המאכל, צריך קניין נוסף מיוחד. ברכות הנהנין. מי שאינו מברך על האוכל, גוזל מהקב"ה את המאכל.

מודים על יציאת מצרים

מעשה מבוארת היטיב סדרה של הפרשה. ראשית מקדימה התורה, אנו בעצמותנו, אין לנו כלל רכוש משלנו, היינו עבדים, אחרים שלטו בגופנו, הקב"ה בחסדיו הוציא אותנו מבית עבדים, הרי שכל מה שיש לנו הוא מידו של הקב"ה, על כך צריך להודות, זהו ההודאה קודם האכילה, ברכת המוציא, בה אנו מודים על שהקב"ה דאג לנו לאוכל.

ואף דיש לבוא ולהקשות. מדוע אנו מודים על יציאת מצרים ואיננו מודים על בריאת העולם? קושיא זו מקשה האבן עזרא (הפירוש הארוך שמות כ, א):

שאלני רבי יהודה הלוי מנוחתו כבוד, למה הזכיר "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", ולא אמר שעשיתי שמים וארץ ואני עשיתך. וזאת היתה תשובתי אליו... כי עשיית שמים וארץ היום קרוב מחמשת אלפי שנה, וישראל לבדם מודים בזה, וחכמי האומות אינם מכחישים, כי ה' הוא לבדו עשה שמים וארץ. רק הם אומרים, כי ה' הוא עושה תדיר בלי ראשית ואחרית. והנה ה' עשה אותות ומופתים במצרים, עד שהוציאם משה להיות להם לאלוקים... הנה בעבור האות, שעשה ה' במצרים, אמר משה "אתה הראת לדעת" (דברים ד, לה-לט). שהכל ראו זה, חכמים ושאינן חכמים, גדולים וקטנים, גם הוסיף עוד בדבר מעמד הר סיני ששמעו קול ה', על כן אחריו, "מן השמים השמיעך את קולו לייסרך". ואמר באחרונה כי הדעת הגמורה, ששייב האדם אל לבו עד שיתברר לו בראיות, כי ה' הוא לבדו, על כן אמר "וידעת היום והשיבות אל לבבך"... והנה הזכיר למשכיל "אנכי השם", והוסיף "אשר הוצאתיך", שיבין המשכיל ושאינו משכיל. ואמר "אלוקיך", כי אתה חייב בעבור שהוצאתיך מבית עבדים להיות לי לעבד שתעבדני, ותהיה לי לעם ואני אהיה לך לאלוקים.

בבריאת העולם אדם הראשון ראה את העולם ביישבו, כמובא ברש"י (בראשית א, כה) "ויעש", תקנם בצביונם בתיקונן ובקומתן". אדם הראשון שאל, מתי נברא כל זה? אמר לו הקב"ה הבהמות בני יום, הכוכבים בני יומיים, העצים בני שלושה ימים, אמר לו אדם הראשון הרי בהוויתם הם ונראים כבני שנים רבות? אמר לו הקב"ה כפי שאתה בן רגע ונראה כבן עשרים שנבראת בהוויתך, כך העולם כולו נברא בהוויתו, הקרקע נראית כבת מליוני שנים, העצים עם אלפי טבעות בכטנם, והאדם נברא במיטב כוחו כבן עשרים. על ידי כך חש אדם הראשון את קיום עשרת המאמרות. כך ביציאת מצרים עם ישראל ראו בעשרת המכות, בכל הניסים והנפלאות שאירע עמם, את התגשמות עשרת המאמרות בבריאה.

הודאה על המאכל בעצמו

לאחר הברכה, אנו מודים על שוויות המאכל, דאף מה שנראה לנו כשלנו, מה שאנו טרחנו ועשינו, "כוחי ועוצם ידי", אף זה מידו של הקב"ה שהוא זן ומפרנס לכל. לנו נראה, "כוחי ועוצם ידי" הוא דבר אחד המראה על הכוחות הפיזיים, אולם לשון הפסוק הוא "ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה". וזכרת את ה' אלוקיך כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל", בלב האדם האומר "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", ועליו לזכור שהקב"ה נותן לו "כוח" לעשות חיל", מבאר התרגום, "ארי הוא יחיב לך עיצא למקני נכסין", שהוא נותן לך עצה לקנות נכסים. הרי לנו, "כוח" הוא כוח הדעת, "עוצם ידי" הוא הכוח הפיזי. הקב"ה נותן לנו את הכוח הפיזי להתעשר, וגם את כוח הדעת המכוונת איזה נכסים לקנות.

בכך אנו מודים שני מיני הודאות. יש להקדים בדברי הפחד יצחק (חנוכה ב, פרק ב):

ה. בבניין המילים של לשון הקודש נודמנו לפונדק אחד שני מושגים: הבעת החזקת טובה, והסכמה לדעת הצד השני. הודאת בעל דין - פירושה הסכמה לדבריו של הצד השני. הודאה על העבר - פירושה הבעת החזקת טובה על מעשה חסד. הסברת השיתוף הזה היא, כי בתכונות נפשו של האדם טמונה היא השאיפה להיות סמוכה על שולחן עצמה, מבלי להזדקק לעזרתו של הזולת. ובשעה שאדם מביע את הכרת טובתו לחברו ונותן לו תודה, באותה שעה יש כאן הודאת בעל דין כי בפעם הזאת לא עלתה בידו והיה עליו להשתמש בטובתו של חברו, באופן שהשורש הנפשי העמוק של כל הבעת תודה הוא מעשה הודאה, ועל אחת כמה וכמה שכך הוא העניין בבין אדם למקום. "עיר פרא אדם יולד" ובטבע הפרא של כל אדם גנוזה היא ההנחה של "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", ובשעה שהוא מקריב את תורתו למקום הרי זו הודאה כי לית ליה מגרמיה כלום.

ו. ענין זה מכניס הבלטה מיוחדת בכפילות מושג ההודאה בסגנונה של ברכת ההודאה בשמונה עשרה, המתחלת ב'מודים אנחנו לך', ותיכף במשפט הסמוך לו חוזר הוא ענין זה 'נודה לך ונספר תהילתך'. אלא שהם הם הדברים המבוארים בכאן. אף על פי שגם הסכמה לדעתו של הצד השני וגם הבעת החזקת טובה יש להם שם הפועל משותף, מכל מקום מחולקים הם באופן קשורו

של הפועל עם הבא לאחריו. בשעה שהכונה היא על הבעת החזקת טובה הרי הוא מקושר עם מה שלאחריו על ידי תיבת 'על' דהיינו שהחזקת הטובה היא על שעשית עמדי כך וכך, וזוהי תיבת 'על' עומדת היא במקום עבור; ואלו כשהכונה היא הסכמה לדעתו של הצד השני, הרי שהוא מקושר עם מה שלאחריו על ידי האות 'ש', כגון ראובן מודה שהוא חייב לשמעון. ומפני כן מכיון שהפתיחה של ברכת ההודאה דשמונה עשרה היא במודים אנחנו לך 'שאתה' וגו' הרי פירושה של הודאה זו הוא במובן של הודאת בעל דין. ואלו ההודאה במשפט השני של ברכה זו אשר תיבת 'על' רצופה לו, 'נודה לך על חיינו המסורים בידך' הרי הכונה היא במובן של קרבן תודה. ויעוין עוד רש"י (בראשית כט, לה) על אמירתה של לאה "הפעם אודה את השם", והוסיף רש"י על זה שנטלתי יותר מחלקי. כלומר ענין התודה עבור לידתו של יהודה כולל בתוכו גם הודאת בעל דין שזה אינו מגיע לה בדין.

בברכת מודים אנו מודים בעובדה, שהקב"ה מחיה אותנו, "מודים אנחנו לך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו (מודים אנחנו לך, אדון הכול, היה הווה ויהיה, תקיף ובעל היכולת ובעל הכוחות כולם ואמונה זו הגיעה לנו מאבותינו) צור חיינו (מקור חיינו) מגן ישענו, אתה הוא לדור ודור. נודה לך ונספר תהילתך על חיינו המסורים בידך". אחרי שאנו מודים על העובדות, שהקב"ה מקור חיינו, אנו מודים לקב"ה על החסד שעשה עמנו. כך הוא בברכת המזון, ראשית אנו מודים בברכת המוציא על עצם הדבר שהוא היחיד שיכול לדאוג לנו, הוא "המוציא לחם מן הארץ", ולאחר המזון אנו מודים על המזון בעצמו, על שווית המתנה. הרי לנו שבמחשבת "כוחי ועצם ידי" אי אפשר להודות לקב"ה. כשאדם אומר תודה לקב"ה, אבל יכלתי להסתדר בלעדך... איזה תודה היא זו? ! לכך בפרשת חיוב ברכת המזון, הוסיפה התורה, "השמר לך פן תשכח את ה' אלוקיך... ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה".

תכלית האכילה כדי לברך

בהרגשת "כוחי ועצם ידי" מגיעים לחטא נוסף. המדרש (בראשית רבה פט, ד) מביא: "אמר רב יוחנן, הרשעים מתקיימין על אלהיהם, ופרעה חולם והוא עומד על האור" (בראשית מא, א), אבל הצדיקים אלהיהם מתקיים עליהם, (בראשית כח, יג) "והנה ה' נצב עליו". האדם מרגיש שהוא מקיים את הקב"ה, אך האמת שהקב"ה נותן לאדם את האפשרות לזכות לקיים את העולם שברא הוא יתברך.

בבריאת העולם אומר הפסוק (בראשית ב, ה) "כי לא המטיר ה' אלוקים על הארץ ואדם אין לעבד את האדמה", וברש"י: "ומה טעם לא המטיר, לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים". צורת קיום העולם היא, שהבריאה תלויה בתפילתנו ומעשינו, ואף זה מחסדו יתברך, ולכך עלינו להיזהר מלהרגיש "כוחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה", בזכותי העולם מתקיים. אך האמת היא בהיפך, חסדו יתברך נתן לנו את הזכות לקיים את העולם.

רבי ירוחם ממיר מביא בזה הרגשה חזקה מאוד (דעת חכמה ומוסר ב, יז):

כל ימי לא עמדתי על הערה זו. מורגלים לומר שכשאוכלים צריכים לברך, והנה אם יברך האדם פעם אחת בכונה ברכת המזון כהוגן וכתיקונו, מיד יראה ויכיר האמת כי הדברים הם להיפך ממשבתנו, לא כשאוכלים צריכים לברך, אלא האכילה עצמה היא בשביל ברכת המזון, אם מאכילה יוצא כל ההכרה האמורה בברכת המזון, להכיר חסדי המקום, "ובטובו הגדול תמיד לא חסר לנו", צריך לומר ובטובו ולא מטובו (ברכות דף נ:): "ב"מטובו" לא סגי, אלא "ובטובו", שהוא בלי שיעור ובלי תכלית, "הטוב כי לא כלו רחמיו", והכרה זו בחסדי המקום בלתי סוף יוצאת מהכזית שאוכל, מי לא יכיר ויבין כי מתכונתן של דברים הוא, שתכלית האכילה הוא בשביל ברכת המזון, ולא להיפוך.

וכל זה כשיקח האדם את כל הענינים כמו שהותקנו והועמדו, ב"אופניהם למטה", אבל כשהדברים מהופכים, ב"אופניהם למעלה", הכל מתהפך מכמו שצריך להיות, אז ההנחה להיפוך, כשאוכלים צריך לברך, ונמצא שהעיקר הוא האכילה, וכן כל הדברים, עד שהכל הוא בשבילי, ובשביל העריבות שלי, "פאר מיינע באלעקאכץ", עד שהבורא עולם בעצמו כביכול גם כן

בשבילי. לא "ריח ניחוח להדם", אלא "ריח ניחוח לי". מבהיל מאד הדבר! וכשמתרגלים בהנחות כאלו, שברכת המזון הוא בשביל אכילה, וכן כסדר, לאחר כן כשמגיעים לדברי רבינו יונה (שערי תשובה ג, קמג), "היצורים כולם לא נבראו אלא לכבוד השם", אינם יודעים בזה "פשט", אבל אם היו חיים בהנחות האמיתיות, ליקח את הדברים כמו שהם, ב"אופניהם למטה", אזי הכל פשוט בפשטות, ומכירים שהכל אינו אלא ריח ניחוח לה'.

האדם חושב שהוא עושה טובה לקב"ה בברכת המזון. האמת היא בהיפך, הקב"ה עשה עמנו חסד שנצטרך לאכול בכל יום, כדי שנזכה להודות לו על קיומנו ועל חסדו עמנו בנתינתו לנו מאכלים ערבים. שמעתי אומרים, "החסיד אוכל והאדמו"ר אוכל, החסיד מברך כדי לאכול, והאדמו"ר אוכל כדי שיוכל לברך"... ובדרך זו, למה נברא האדם עם צורך להפנות לצרכיו מספר פעמים ביום? ולמבואר בזה, כדי שמספר פעמים ביום הוא יזכה לעצור ולברך לקב"ה, שברא בו "נקבים נקבים חלולים חלולים", "אי אפשר להתקיים ולעמוד בפניך אפילו שעה אחת". הרי לנו גודל ההודאה בכל עת.

שלשה מאורעות שענינם אחד

בעומק הדברים מבאר הרב שמשון פינקוס (גלות ונחמה עמוד 80):

מבואר בקדמונים כי שלשה מאורעות שהתרחשו מאז בריאת העולם, מאורעות שזיעזעו את העולם וגרמו בו לשינוי עצום ענינם אחד הוא. המאורע הראשון הוא חטא אדם הראשון. לפני החטא, היה גובהו של אדם הראשון מהארץ עד לרקיע, והוא ראה מסוף העולם ועד סופו - "ראשו מגיע השמימה". ואילו לאחר החטא, כיון שסרח, הניח הקב"ה ידו עליו ומיעטו ונעשית קומתו של מאה אמה בלבד (חגיגה דף יב.; בראשית רבה יב, ו). המאורע השני היה "חטא העגל" שהיה העתק של חטא אדם הראשון, שהרי כשעם ישראל עמדו בהר סיני "פסקה זוהמתן" (שבת דף קמו.), ושבו להיות בדרגתו של אדם הראשון קודם החטא. וכשחטאו בעגל, חזרו וירדו לדרגתם הקודמת. המאורע השלישי הוא חורבן בית המקדש... דברים אלו עמוקים מאוד. ומכל מקום ננסה להסביר במילים פשוטות את מהותו של חורבן הבית, מה היה "לפני" ומה קרה "אחרי". ומה משמעותה של מהפכה זו לגבינו ביום תשעה באב - היום בו אנו מעלים בזכרוננו את המהפכה הנוראה שבאה בעקבות חורבן הבית.

האדם מטבעו רואה את עצמו כמרכז העולם. כשהוא עומד בשדה פתוח, האופק לכל ארבע רוחותיו פתוח סביבו - והוא עומד באמצע. השמש מאירה ומחממת אותו בדווקא. השמים מכסים אותו בדווקא - כל הבריאה כולה נועדה לשרת אותו. דוגמא פשוטה לכך היא, כאשר אדם הממהר לפגישה חשובה נתקע בפקק. תחושתו באותו רגע היא - למה כל המכוניות חוסמות לי את דרכי שלי? למה דווקא היום, שאני כה ממהר, כולם התאספו לעכב אותי? ואותו אדם אינו מעלה כלל על דעתו כי הנהג ברכב שלי שואל גם הוא את אותה שאלה - למה זה שברכב שלצידי מצא לנכון להפריע לי בדרכי שלי, בשעה שאני ממהר לפגישה. וכך זה בכל דבר. בדברים העומדים על הפרק למשל, אדם אומר: "אני פתוח לשמוע דעות אחרות, ואני מכבד את דעתם של אחרים, אך אינני מקבל את דעתם, כי המציאות היא כמו שאני רואה אותה"... האדם רואה את עצמו כמרכז העולם. "המציאות" זה "אני" - כל העולם סובב אותו, ומיועד לשמש אותו.

"החתן" ו"המלצר"

אולם האם כך הוא מחוייב המציאות? האם מבט זה של האדם על מקומו בעולם לא ניתן לשינוי? - אפשר ואפשר! משל למה הדבר דומה? אברך בן ארבעים וחמש, למד ככולל כל השנים וכבר גמר את הש"ס פעמיים. אותו אדם החליט שעליו להתפרנס ממעשה ידיו. ובאיזה מלאכה הוא הולך להתעסק - מלצר בחתונה... הרי כבר אמרו חז"ל (בבא בתרא דף קי.) "פשוט נבלה בשוק ואל תצטרך לבריות". והנה תוך כרי מלאכתו הוא מרגיש מוזר מאוד - הוא, אדם מכובד, בן ארבעים וחמש, שגמר כבר פעמיים את כל הש"ס - הוא, עומד ומשרת "חתן" - נער צעיר שעדיין לא מלאו לו עשרים שנה... אולם במחשבה שניה הוא מתבונן, שלאמיתו של דבר אין בכך כל עלבון. כי החתן הוא כאן ה"מרכז", כל השמחה, הקרואים, הכל סביב החתן - והמלצר גם הוא בכלל, זו עבודתו.

וכך הוא בכל מקום. בחתונה - החתן במרכז. האדם בבית חברו - יושב בצד. ואילו כשהאדם נמצא "בתוך העולם" - העולם שלו. הבה ונתבונן, מיהו החתן כאן בעולם? לפני שהאדם הגיע לעולם, ביום השישי לבריאה, כבר היו שמים וארץ, שמש וירח, כוכבים ומזלות, עצי פרי, חיות ועופות. מי היה "החתן" לפני שהאדם נברא? את מי נועדו לשרת כל אלה? את הקב"ה! - "כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי" (ישעיהו סו, א). כל היקום נועד לשרת ולשמש את החתן - את הקב"ה. והנה ביום השישי, מגיע אדם הראשון. אילו היינו שואלים אותו, מי אתה? היה אומר: "אני פה רק המלצר... יש עולם, הקב"ה הוא החתן, ואני המלצר הראשי - אני הכי קרוב אליו מכל הבריאה, ואני אשרת אותו באופן הטוב ביותר".

כך נמשך המצב בעולם במשך מספר שעות - "השמים כסאי הארץ הדום רגלי", ציוצי הצופורים נגנו לכבוד "החתן", ואדם הראשון היה המלצר הראשי. והנה באה האשה ואומרת לו: "וכי האלוקים הוא החתן? תאכל מעץ הדעת, ותהיה אתה כאלוקים - תהיה אתה החתן"! וזה היה חטאו של אדם הראשון. הוא אמר כביכול להקב"ה: "זו הצידה, לא אתה "החתן", מהיום אני "החתן", כל העולם הוא סביבי ונועד לשרתני, ואתה - בורא העולם - "המלצר הראשי". אתה אלוקים שבשמים תשמש אותי - תביא לי חיים, בריאות, פרנסה וכל צרכי - התפקידים התחלפו"...

והאדם הזה אינו מתעלם ממציאיותו של הקב"ה. אלא אדרבה, הקב"ה "משרת" אותו - הוא נותן לו חיים ופרנסה. הקב"ה משרת אותו ולא בחנם... בכל בוקר הוא מתפלל תפילת שחרית, וגם במשך היום הוא משלם לו על כל מאכל ועל כל הנאה שהקב"ה נותן לו, במאה ברכות. האדם מרגיש שהוא ה"חתן" והקב"ה כביכול ה"מלצר" המשרת אותו. זוהי המהפכה שאירעה בעקבות חטא עץ הדעת (וגם בחטא העגל שהיה העתק של חטא אדם הראשון, כנזכר).

ודאי שהעולם נברא בשביל האדם. "בשבילי נברא העולם", אך העולם לא נברא לשרת את האדם. העולם נברא כדי לתת לאדם את הכלים לזכות ולהגיע לחיי העולם הבא. לזכות ולקיים את הבריאה כולה. ובחטאנו הפכנו את היוצרות. אנו חושבים שהכול נברא כדי לשרת אותנו, כדי שניהנה מהעולם הזה. לכך כשי טרגדיה לא עלינו, יש שואלים למה הקב"ה עשה זאת? ! כשאדם חושב שהעולם נועד לשרת אותו, הוא שואל למה קורים דברים שלא משרתים אותו. אך כשאדם מבין שהעולם נועד לשרת את הקב"ה, על ידי מעשינו הטובים, אין שאלות מסוג זה...

האמונה בברכת הזימון

כך הוא עניינה של ברכת הזימון. מבאר רבי שמשון רפאל הירש (דברים ח, י):

נראה שיש משמעות מוסרית עמוקה להלכה הדנה בשלושה שאכלו כאחד. הלכה זו מורה שהשותפות המתקיימת בשעת אכילה ראויה לתשומת לב מיוחדת. משום כך אם שלושה או יותר בני מצוה אכלו את לחמם בצוותא, חייבים הם גם לברך בצוותא כדי לבטא את העובדה שנשתתפו באכילתם. אחד מהם מזמין את חבריו לברך, וכך גם הוא וגם הם יזכרו שאל אחד זן בטובו אותו ואתם: "נברך שאכלנו משלו, ברוך שאכלנו". אחר כך אחד מברך לכולם, ובעונות אמן ברכתו נעשית ברכתם. בבקשת המזון - יותר מאשר בכל דבר אחר - דעתו של אדם נתונה רק לעצמו וכל אדם מתחרה בחברו, ואילו השותפות המתקיימת בשעת אכילה ובשעת ברכה מכוונת את הלב לטוב ה' הפונה אל כולם כאחד ובשורה, וכך משתחררת הנפש ממחשבות אנוכיות. משום כך עיקר ברכת הזימון היא ברכת הזן (ברכות מו ע"א ותוספות שם).

בדרך הטבע אדם מרגיש הוא מתחרה בחברו. אם חברו מרוויח זה על חשבוננו. והאמת, שהקב"ה זן ומפרנס לכל, אין כספו של השני על חשבוננו. כשמתאספים יחד לברך את הקב"ה, מכניסים לנפשוננו שהכול מאיתו יתברך, בזה נעקור של רגש של צרות עין וקנאה זה מזה.

ברכת הטוב והמטיב

בברכת המזון מברכים ארבע ברכות. מביאה הגמרא בברכות (דף מח:): "אמר רב נחמן: משה תקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן, יהושע תקן להם ברכת הארץ כיון שנכנסו לארץ, דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים. דוד תקן על ישראל עמך ועל

ירושלים עירך, ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש, הטוב והמטיב ביבנה תקנוה כנגד הרוגי ביתר. דאמר רב מתנא: אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב, הטוב, שלא הסריחו, והמטיב, שניתנו לקבורה". יש להבין מדוע מודים על שניתנו הרוגי ביתר לקבורה יותר מעל כל הניסים והנפלאות שאירע עמנו באלפי שנות גלות?

מה אירע שם. חורבן ביתר אירע צרה ככל הצרות שפקדו את עם ישראל. חמישים ושתים שנה אחרי חורבן הבית השני, ראה רבי עקיבא מנחיל תורה שבעל פה, שישנה אפשרות להביא את המשיח על ידי מלכות בר כוכבא. רבי עקיבא נעשה לנושא כליו של בר כוכבא! וכיון שלא היה הדור ראוי, מת בר כוכבא ונחרבה ביתר. שבע שנים השקו אומות העולם את כרמיהם מדמם של ישראל! וכל הגופות הונחו בביזיון כדומן על פני השדה, ראו זאת עם ישראל והצטערו על ביזיון המתים, ומאידך ראו את חסד ה' שלא הסריחו הגופות. כיון שראו אומות העולם שמצב זה מעודד את ישראל, בראותם שהקב"ה עמם. התירו לקוברם. לכך תיקנו "הטוב והמטיב", להזכיר את גאולת ישראל שחלפה, ובכך להתפלל לזכות לכך במהרה בימינו.

יש להוסיף את דברי הבעל הטורים (דברים ח, י): "ואכלת ושבעת". וסמך ליה "פן תשכח". שצריך להזכיר יום המיתה בברכת המזון ולכך תקנו הטוב והמטיב על הרוגי ביתר שניתנו לקבורה (ברכות דף מח:). בברכת הטוב והמטיב מקיימים "יזכיר לו יום המיתה", ואף לכך מברכים על יין טוב הבא בתוך הסעודה, "הטוב והמטיב", להזכיר את יום המיתה, וכך לא ייכשל האדם בחטא מריבוי שתייה מהיין.

ברכת האורח

בכך נבין את עומק "ברכת האורח". יש להבין, הלא נתבאר בזה שעלינו להודות לקב"ה על שזיכנו ונתן לנו אוכל לאכול. מדוע מודים למארח, הלא אין הדבר משלו, הכול מידו הטובה והרחומה של הקב"ה?

והנה באברהם אבינו אומר הפסוק (בראשית כא, לג): "ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' קל עולם", וברש"י: "על ידי אותו אשל נקרא שמו של הקב"ה אלוך לכל העולם. לאחר שאוכלים ושותים אומר להם ברכו למי שאכלתם משלו, סבורים אתם שמשלי אכלתם, משל מי שאמר והיה העולם אכלתם". כמובן שהודו האורחים לאברהם שטרח בפניהם, אך אברהם אבינו השריש בכל העולם, המארח רק הצינור להביא את השפע מבורא העולם, ולכך יש להודות למארח האמיתי, לקב"ה שדואג לאדם להזמין לו כדי צרכו. כשהמארח מבין שאין מידו כלום, "כי הוא הנותן לך כוח לעשות חיל", הקב"ה נותן לו ברכה משלו. בברכת המזון נתקן ברכה למארח, "שלא יבוש בעל הבית הזה".